

Засоби медіа-дидактики у площині навчання і самонавчання української мови майбутніх учителів / К. Я. Климова // Збірник наукових праць Бердянського державного педагогічного університету (Педагогічні науки). - Бердянськ : БДПУ, 2011. - № 3. - С. 119-123.

Засоби медіа-дидактики у площині навчання і самонавчання української мови майбутніх учителів

Потужним джерелом мовно-мовленнєвого навчання та самонавчання майбутніх учителів є мас-медіа — засоби масової комунікації (ЗМК). Як важіль суспільної думки, мас-медіа здатні впливати на розум і почуття широких верств населення і навіть маніпулювати ними. У Словнику термінів з культури мови Л. Струганець під масовою комунікацією розуміє "спосіб спілкування людей за допомогою засобів масової інформації. Масова комунікація є дієвим чинником формування громадської думки, світогляду людей, впливу на їхню поведінку, розвиток культури, освіти тощо" [3, с. 35]. Цілком закономірно, що компетентний учитель, який характеризується високим рівнем сформованості знань з української мови та відповідними вміннями і навичками їх використання у різних комунікативних ситуаціях, повинен відчувати себе не просто свідомим реципієнтом, а медіатором — лідером громадської думки.

У контексті інтерактивного українськомовного навчання студентів педагогічних університетів доцільно розглянути *проблему використання засобів медіа-дидактики*. **Мета статті** — привернути увагу викладачів ВНЗ до проблеми впливу засобів масової комунікації на формування мовної особистості студента — майбутнього вчителя — та обґрунтувати доцільність використання засобів медіа-дидактики у процесі українськомовного навчання.

Формування українськомовної особистості майбутнього вчителя повинно відбуватися з урахуванням усіх факторів, що впливають на його духовний світ і зумовлену ним комунікативну поведінку. Йдеться, зокрема, про культурологічний чинник. Формуючи культуру вербальної професійної комунікації майбутніх учителів, слід взяти до уваги те, що вони певну частину свого часу приділяють неформальному спілкуванню. Із цього приводу доречно звернутися до праць вітчизняних та зарубіжних психологів у площині взаємодії *медіа-культури* і молодіжних субкультур. Так, Н. Череповська під медіа-культурою розуміє могутню силу, феномен, породжений засобами масової комунікації — пресою, телебаченням, Інтернетом, — який впливає на формування окремої особистості і молодіжних субкультур [4, с. 51]. В Україні понад 25% юнаків і дівчат віком від 15 до 23 років є представниками *молодіжних субкультур* (це прихильники кібер-культури, готи, емо-кіди, панки, рокери, байкери та ін.). У межах вищого педагогічного навчального закладу таких студентів

небагато. Вони, як правило, виявляють свій імідж лише елементами типового одягу, прикрасами, не вживаючи під час спілкування на заняттях сленгових слів та виразів на кшталт: *снети* (гумові браслети), *позери* (музичні фанати), *тунель* (кругла дірка у сережці) тощо. Сучасні молодіжні субкультури є "сходиною на шляху до індивідуального становлення особистості на певному рівні розвитку", "іспитом" на здатність до успішного самоствердження в інформаційному суспільстві [4, с. 56]. Через ЗМІ медіа-культура (особливо з використанням Інтернет-технологій) сприяє розвитку молодіжних субкультур: розповсюджує культову кінопродукцію, створює молодіжні форуми на сайтах тощо. Сприймаючи інформаційну хвилю мас-медіа як дане, *викладач української мови повинен бути обізнаним з питань молодіжних субкультур*, що дасть йому можливість використати ці знання у процесі діалогічного навчання, організувати дискусії, тематичні "круглі столи", під час яких у студентів сформуються навички толерантного спілкування.

Формування в майбутніх учителів систематизованих знань з української мови, умінь і навичок їх використання у професійному дискурсі з використанням засобів медіа-дидактики повинно відбуватися одночасно з формуванням у студентів медіа-культури, інформаційно-комунікаційної культури в цілому та інформаційно-комунікаційної компетентності зокрема.

Спираючись на ретроспективний аналіз зарубіжного та вітчизняного наукового досвіду у галузі медіа-освіти (Ю. Казаков, І. Чемерис та ін.), а також на дослідження сучасної науки про мас-медіа (О. Барішполець, Г. Мироненко, Г. Онкович, Б. Потятинник, В. Різун, О. Федоров та ін.), окреслимо **ряд положень**, які слід урахувати, використовуючи засоби медіа-дидактики у процесі українськомовного навчання і самонавчання майбутніх учителів:

- Питання медіа-освіти молоді висвітлено у ряді важливих міжнародних документів: Грюнвальдська декларація з медіа-освіти (1982 р.), резолюція ЮНЕСКО у Парижі (1989р.), Віденська конференція "Освіта для медіа та цифрового століття" (1999 р.), Севільська конференція "Медіа-освіта молоді" (2002 р.) та ін.
- Використовувати медіа-продукцію в навчанні та вихованні молоді почали з 30-х років минулого століття; масового поширення медіаосвіта набула в 60-ті рр. у країнах Європи, у США та Канаді.
- У дослідженнях проблеми ЗМК слід орієнтуватися на періодизацію американського вченого М. Маклюена, який виділив чотири періоди розвитку медіа-культури: епоху дописьменного варварства, тисячоліття фонетичного письма, п'ять століть друкованої техніки, епоху електронної цивілізації, у тому числі застосування Інтернету.
- Важливу роль періодичних видань у навчанні (у тому числі рідної мови) відзначали видатний чеський педагог Я.-А. Коменський, європейські

філософи-просвітители. Багато прогресивних ідей з медіаосвіти належать представникам французької "групи нової освіти"(XX ст.). Так, С. Френе ініціював створення шкільних друкарень (шкільні газети стали одним із засобів у навчанні читання і письма, сприяли розвитку мовлення і критичного мислення учнів), запропонував використовувати у дидактиці радіо та телебачення, залучав дітей до створення власних фільмів тощо. Педагоги Франції другої половини минулого століття взагалі впровадили багато освітніх проектів з використання мас-медіа у навчально-виховному процесі. У Радянському Союзі цього періоду почали демонструвати навчальні фільми для дітей та юнацтва, активно діяли кіноклуби, аматорські об'єднання.

- Проблеми сучасної медіа-освіти у різних країнах вирішуються по-різному: періодичні видання та конференції групи підтримки медіа в освіті (Австралія), федеральні центри допомоги вчителям з питань медіа-освіти, рух "Школи – в мережу!" (Німеччина), курси медіа-освіти для вчителів (Ірландія), обов'язкове введення питань медіа-освіти у навчальні програми з вивчення мови (Канада), комітети для вироблення національної медіаосвітньої програми (Ізраїль) та ін. Останні десятиріччя XX ст. характеризуються увагою російської та української педагогіки до проблеми розвитку медіа-освіти. На сьогодні в Росії діє Асоціація кіноосвіти і медіа-освіти на чолі з проф. О. Федоровим, проектом якої є Відкрита електронна бібліотека "Медіа-освіта". В Україні медіа-освіта як спеціальна галузь педагогіки існує лише два десятиріччя і, безперечно, має широкі перспективи для розвитку та надійне наукове підґрунтя, закладене світовою педагогічною думкою. Прикладом є внесення у 2007 році окремої галузі "Соціальні комунікації" до переліку напрямів підготовки фахівців у ВНЗ.

- Науковцями лабораторії психології масової комунікації та медіа-освіти Інституту соціальної та політичної психології НАПН України (О. Барішполец, Г. Мироненко, Л. Найдьонова та ін.) у 2007 році проводився моніторинг, за яким визначалися рівні медіа-культури серед різних вікових категорій населення України, зокрема школярів та студентської молоді. Визначалися обсяг, тривалість і стабільність медіа-контактів; критичне ставлення реципієнтів до інформації, одержаної через ЗМК. Дослідники встановили, що більшість дорослого населення (50,5 %) та 34,2 % студентів надають перевагу перегляду телепередач та огляду преси. Щодня 40,9 % студентів дивляться телепередачі, проте здатність орієнтуватися у телепросторі у них невелика: майже 92 % стихійно обирають об'єкт для перегляду. Студентська молодь надає перевагу інформаційним, пізнавальним та розважальним телепередачам. Третина українських студентів постійно користується послугами Інтернету; 90,4% молодих людей користуються мультимедійними мас-медіа переважно з метою навчання і задоволення творчих потреб [1].

До основних завдань медіа-освіти російський учений О. Федоров відносить такі, як: підготовка нового покоління до життя в сучасних інформаційних умовах; підготовка людини до сприймання різноманітної інформації, усвідомлення наслідків її впливу на психіку; формування навичок практичного оволодіння технічними засобами комунікації [2, с. 5]. Ці завдання спрямовані на формування *медіа-компетентності* — критичного ставлення до ЗМК, вміння здобувати, аналізувати та інтерпретувати одержану інформацію, висловлювати на її основі власні судження (у тому числі створювати медіа-тексти), прийнятні для конкретної ситуації спілкування.

У площині українськомовної підготовки майбутніх учителів під *медіа-дидактикою* слід розуміти практичне, професійно спрямоване використання студентами теоретичних знань про сучасні ЗМК і самих мас-медіа у процесі навчання і самонавчання української мови. ЮНЕСКО виділено основні завдання і напрямки безперервної медіа-освіти, згідно з якими вона повинна здійснюватися у рамках професійної освіти студентів педагогічних ВНЗ та підвищення компетентності учителів і викладачів. Так, при вивченні української мови в університетах доцільно:

- створювати інтегровані українськомовні навчальні дисципліни, зміст яких передбачатиме вивчення сучасних мас-медіа у процесі формування мовнокомунікативної професійної компетентності студентів. наприклад, поєднати питання курсів "Українська мова ЗМІ" і "Основи культури і техніки мовлення" (для спеціальності "Початкове навчання");
- залучати майбутніх учителів до участі в роботі гуртків з теле- та радіожурналістики;
- використовувати засоби медіа-дидактики (зокрема телебачення, радіо та Інтернет) в аудиторній та позааудиторній роботі студентів очної і дистанційної форм освіти з української мови).

Засоби медіа-дидактики посідають окреме місце у методиці формування системи знань майбутніх учителів з української мови, а також умінь і навичок використання цих знань у педагогічному дискурсі. Своєрідність медіа-дидактичних засобів зумовлена насамперед специфікою самих ЗМК.

Окреслюючи технології медіа-дидактики, дослідники (І. Дичківська, Г.Онкович) виділяють *дві групи засобів навчання* — *традиційні (періодичні видання, радіо, телебачення, кіно) та інноваційні (що містять інформацію на програмно-апаратних засобах і пристроях (серверах) і функціонують на базі обчислювальної техніки)*. Зупинимось докладніше на тих традиційних та інноваційних засобах медіа-дидактики, які доцільно використовувати під час навчання і самонавчання студентів нефілологічних спеціальностей педагогічних ВНЗ. Зазначимо, що поява мережі Інтернет призвела до взаємонаближення традиційних та інноваційних засобів медіа-дидактики: студенти мають змогу прослухати

потрібну радіопередачу або переглянути телепрограму, скориставшись електронними ресурсами; прочитати статтю у періодичному паралельному електронному виданні.

Періодичні видання (у тому числі електронні) та популярні програми, що виходять на каналах Українського Радіо і телебачення, є джерельною базою для самонавчання студентів з української мови та основ культури і техніки мовлення. Проблема навчання молоді засобами телебачення нерідко обговорюється на сторінках українських інформаційних видань.

Джерелом систематизованих знань майбутніх учителів (наприклад, початкових класів) про мову мас-медіа є насамперед **лекційні заняття** з курсів "Українська мова (за професійним спрямуванням)", "Основи красномовства", "Основи культури і техніки мовлення", "Практична стилістика української мови", "Сучасна українська мова з практикумом" та вибіркових дисциплін. Викладачеві доцільно включити до змісту лекцій такі питання, як:

- Масова комунікація у сучасному інформаційному просторі; функції ЗМІ у суспільному житті. Учитель — лідер громадської думки (медіатор).
- Медіа-освіта у сучасній концепції мовного навчання і самонавчання людини протягом усього життя.
- Періодичні видання та популярні програми українського радіо і телебачення як джерело українськомовного навчання і самонавчання майбутніх учителів. Робота з друкованою та електронною науковою періодикою — засобом збагачення активного словника майбутнього вчителя-нефілолога фаховими термінами.
- Взаємодія вербальних засобів медіа-культури і молодіжних субкультур. Проблема молодіжного сленгу у ЗМІ.
- Українська мова ЗМІ: специфіка українського медійного дискурсу.
- Диктори радіо і телебачення як мовленнєві авторитети у формуванні культури мовлення майбутнього вчителя. Особливості редагування медіа-тексту.

Залучення студентів до роботи в **гуртках** із теле- та радіожурналістики, на нашу думку, повною мірою сприяє адаптації майбутніх педагогів до життя у відкритому інформаційному просторі. Презентація власних теле- і радіотекстів оптимізує процес формування в майбутніх учителів цілого ряду компетентностей: мовнокомунікативної, інформаційно-комунікаційної (ІКТ), риторичної, методичної та ін. Творчо обдаровані випускники педагогічних ВНЗ, які характеризуються високим рівнем медіа-компетентності, керують у школі роботою гуртків юних журналістів, шкільного радіо, організовують випуск шкільної періодики тощо.

Робота з медіа-текстами є складовою системи завдань з української мови, виконуваних студентами на практичних заняттях та під час самопідготовки. Особливу роль при цьому відіграють творчі завдання, спрямовані на формування в майбутніх освітян практичних умінь і навичок

використання знань про мову і культуру мовлення в житті професійного комунікатора; про сферу застосування функціональних стилів української мови; про риторику і мистецтво презентації, про закони і стратегії комунікації (у тому числі масової).

До **завдань**, що передбачають використання засобів медіа-дидактики у навчально-пізнавальній, розвивально-виховній, науково-дослідній та професійно-комунікативній діяльності студентів, відносимо:

- *Завдання на роботу з медіа-текстами.* Слід віддати перевагу лінгвістичному та дискурсивному аналізу медіа-текстів. Доцільно пропонувати тексти з фахових газет і журналів, матеріали періодичних видань для школярів.
- *Підготовка та публічний захист творчих проектів.* Проектне навчання покликане забезпечити практичне, професійно спрямоване використання студентами теоретичних знань про мову сучасних ЗМК і медіа-технології у процесі навчання і самонавчання української мови.
- *Написання рецензії* на наукову статтю у фаховому періодичному виданні, *відгуку* читача, слухача або глядача на газетну публікацію, радіо- та телепередачу.
- *Укладання бібліографії статей у періодичних виданнях (у тому числі електронних)* з навчального модуля українськомовної дисципліни, з окремої теми заняття.
- *Підготовка та проведення мультимедійної презентації* виховного заходу з української мови.
- *Підготовка до виступу по університетському радіо, написання газетної колонки, нарису, репортажу, інтерв'ю* до студентського періодичного видання з питань культури мовлення майбутніх учителів, з наукової проблеми (за фахом).

Таким чином, *системне і систематичне використання засобів медіа-дидактики у процесі навчання і самонавчання української мови студентів педагогічних університетів є необхідною умовою формування в майбутніх учителів інформаційно-комунікаційної культури, мовної стійкості, готовності до українськомовного самонавчання і самовдосконалення засобами мас-медіа.*

Проблема, порушена у статті, беззаперечно, має широкі перспективи для подальших досліджень.

ЛІТЕРАТУРА

1. Баришполец О. Т., Мироненко Г. В. Стан медіа-культури дорослих і молоді в Україні: результати масового опитування [Електронний ресурс] / О. Т. Баришполец, Г. В. Мироненко — Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal...Barishpolets_Mironenko.htm
2. Білик Н. І. Інноваційна діяльність як необхідна умова розвитку післядипломної освітньої системи вчителів // Постметодика. Інновації в

- освіті. — 2007. — № 4 (75). — С. 33 — 35. [Електронний ресурс]. —
Доступний: <http://www.ipe.poltava.ua/pm/pdf-1-f-w/PM-75.pdf>
3. Струганець Л. В. Культура мови. Словник термінів / Любов Василівна
Струганець. — Тернопіль : Навчальна книга — Богдан, 2000. — 88 с.
4. Череповська Н. Роль медіа-культури у формуванні молодіжних
субкультур в Україні // Соціальний педагог. — 2008. — № 11 (23). — С.51
— 63.